

## A SZOVÁTAI 1956-OS ESEMÉNYEK

Az 1956-os magyar forradalom eseményeiről a Kossuth és a Szabad Európa rádión keresztül értesült Szováta lakossága. Behúzott függönyök, bezárt ajtók mögött hallgatták a recsegő rádiókat. A kommunista párt, a kormány megpróbálta eltitkolni a forradalom hírét, majd mikor ez nem sikerült kísérletet tett a félretájékoztatásra.

Nyolc tagú fegyveres ellenálló csoport alakult az októberi forradalom hatására. Tagjai a szováta Kelemen László, Kelemen Imre, Fülöp Sándor, Dósa Imre, Páll (Antikó) István és a szászrégeni Tofán Sándor és Tofán Mihály voltak. A csoport nyolcadik, ugyancsak szászrégeni tagjának csak a keresztnévét ismerjük, Ferencnek hívták. "Szervezkedtünk, hogy segítsünk a magyar forradalomnak. Három pisztolyunk volt és átakartunk menni Magyarországra. Egy Szováta mellőli K. nevezetű elárult minket s október 26-án négyünket letartóztattak, majd 27-29-e között a többit. Dósa Imre megadta magát. Azt ígérték, ha ő megadja magát a többit elengedik. Jakab - kicsi, alacsony ember volt - és Cristian az erdőszentgyörgyi szekuritáté parancsnoka tartóztatta le. Napokig vertek, talpas, tenyeres, nyakesigolya, boka. A marosvásárhelyi szekuritátén egy hónapig ültünk vizsgálati fogságban, ismétlődő vallatások között. December 14-én volt a tárgyalás és ítélethirdetés." A szabadságharcosok négy évtől hét évig terjedő börtönbüntetést kaptak, amit Marosvásárhelyen, Jilaván, Szamosújváron és Periprava szigetén töltöttek le. Kelemen László Sloboziaiból szabadult, ottani személyazonosságával. "F. szováta rendőrnél kellett jelentkezni, mint minden más politikai fogolynak. A rendőrség üldözött, hét hónapig nem kaptam munkát. Ha ma ígértek valahol, másnap már azt mondták 'sajnos nem alkalmazhatjuk, rendőrségi utasítás'. N. J. akkori alelnök közbelépésére vetek fel dolgozni mint szakképzetlen munkást. '89 után meghívtak a magyarok világtalálkozájára és az 56-osok találkozájára is. A magyar állam kárptótlási kérésünket válaszra sem méltatta."

Erdély visszaszerzésére irányuló, irredenta mozgalomnak állították be a szováta megmozdulást is a hatóságok. "A magyarországi ellenforradalmi összeesküvés szétzúzása a szocializmus és béke erőinek nagy győzelmét jelentette. ... Nem véletlen, hogy a magyarországi ellenforradalom idején, s azt követő időszakban egyes nyugati körökben és nyugati sajtószervekben ismét felvetették Erdély kérdését és csakugyan véletlenül kapcsolatba hoztak különböző föderáció formákat."

<sup>1</sup> PHLt. Jelentés 1957. április 28., lásd még: \*

A magyar forradalom hatására a hatóságok kénytelenek voltak engedményeket tenni. "Mint ismeretes az R.M.P. K.B. decemberi

[1956] plenáris ülése elhatározta, hogy megszünteti a kötelező kvóta beszolgáltatást a gabonafélékből, burgonyából, szénából, tejből és ráternek a város és falu közti kapcsolat bővített kereskedelmi alapokon való megszervezésére.” Azonban ez sem volt teljes, megmaradt a hús és a gyapjú beszolgáltatás. A kötelező beszolgáltatás helyére a kényszerrel történő felvásárlás lépett: “A kötelező kvóta rendszer helyettesítése a központosított alap szerződés és felvásárlás útján történő rendszerének létrehozása pozitív hatással lesz népgazdaságunk egészére.” „Papíron” eltörlik a kötelező beszolgáltatásokat, de azok gyakorlatilag tovább élnek egészen az 1989-es eseményekig a földműves lakosságra kényszerített “szerződés” kötésekben. Romániában az 1956-os forradalom után a helyi eseményekhez viszonyítva aránytalan nagy volt a retorzió, ez a párt és állam kommunista vezetőinek bizonytalanságát is jelezte. Itt is megkezdődik az addigi “proletár” diktatúra rendszerének enyhülése. Ez azonban rövid ideig tartott és csak részleges volt mert a Ceaușescu-féle személyi diktatúrába torkollott.

## A KOLLEKTÍV GAZDASÁG

A kollektivizálást nemcsak a gazdák érezték meg, hanem állataik, az elhajtott lovak is. A téli időszakban elhajtott lovak számára nem volt takarmány. Egykori gazdáik kénytelenek voltak továbbra is táplálni őket. Sok állat csak úgy jutott élelemhez, hogy egykori gazdáik kötelességüknek érezték takarmányozásukat. Legtöbbjük lesoványodva, bórré aszalódva halétekként végezték a vármezői pizstrángtelepen. <sup>1</sup> PHLt. Jelentés. 1962. augusztus 3. \*

Gazdáik közül is aki tehette menekült a földtől, városban kerestek megélhetést az erőltetett iparosítás nyomán épülő gyárakban. Ebből a szempontból előnyös helyzetben voltak a szovátaiak, lakóhely változtatás nélkül jutottak munkahelyekhez a fakitermelő és feldolgozó vállalatoknál. A földek azonban megműveletlenül maradtak, “... a gyenge minőségű talajművelési munkálatok miatt a vetésterületek elgyomosodtak, ... a kollektivisták egy része nem kapcsolódott be a növényápolási munkálatokba ... annak ellenére, hogy a városi néptanács V. B. mozgósító csoportokat szervezett, mely csoportok naponta házról-házra járva mozgósították a kollektivistákat.” Csak az idősebbek, akik már nem tudtak, vagy nem akartak munkahelyet változtatni maradtak meg a föld mellett. “A kollektív gazdaság alig rendelkezik 25-30 olyan munkaerővel akik használni tudnak ... igyekeztünk bevonni olyan kollektivistákat akik üzemben dolgoznak.” Kezdetben előnyös kölcsönökkel segítették a gazdaságokat, így azok idegen, drágább munkaerőt alkalmaztak. Így műveltették meg 1962-ben 40 ha területet, hektáronként 5.000 lejért. A szomszédos parcellán dolgozó tagság munkaegységenként 10 kg gabonát és 2 lejt kapott. Már ekkor is felhasználták az

iskolás gyerekek ingyen munkaerejét is a betakarításban. A pillanatnyi pénzbőség meggondolatlan vásárlásokra ösztönözte a kollektívet, 1962-ben 50 tehenet, 200 növendékmarhát, 20 anyakocát és 400 juhot vásároltak. A tőke és kamatok törlesztése elvonta a készpénzt, értéktelenné tette a munkanapegységet, nincstelenné a tagságot, ha nem volt más jövedelme. Az idősek számára kiutalt nyugdíj az éhenhalás ellen sem volt elég. Megfelelő takarmányozás hiányában a lovak száma 250-re csökkent. Ezek annyira legyengültek, hogy elhatározták 110 ló eladását.

Őszi vetéshez a vetőmagot még mindig a tagságon hajtották be a beadott területek arányában.

A kollektív munka első évében a terméshozam az 1961. évi 1.495 kg/ha-ról visszaesett 810 kg/ha-ra. Az államnak leszerződött 31 t. búzából így csak 20,5 t került beadásra. A tagságnak munkanapegységre ígért 10 kg-ból a felét sem adták ki. Végelszámoláskor még kaptak 1 kg zabot, 0,25 kg árpát és 3 kg krumplit egységekként. Az járt jól aki felvette a nyári 2 lej előleget munkanapegységére.

Kivezényelik a gyári munkásokat is a betakarításhoz: "... az 585 ha takarmány lekaszására és begyűjtésére ... megszerveztük az üzemektől és intézményektől a segítséget ... mindennek dacára még nem sikerült teljes egészében elvégezni, ... 41.000 lejt adott ki kaszálásra idegen munkaerőnek." \* uo. \* Míg tavasszal az átlagos tehenenkénti tejhozam 10 l volt, ez ősze 7 l-re csökkent a gyenge takarmányozás következtében. A kölcsönpénzen vett malacok fele éhen pusztult, az iskolásokat bükkmakk gyűjtésére viszik ki a környező erdőkbe, de ez sem segített. Az őszi vetés befejezéséig a mezőgazdasági népesség nem kap tűzifa kiutalást, így decemberig fagyoskodhattak.

Nagyon lecsökkent a marhaállomány és ekkor a hatalom természetere szerint megszorító intézkedésekhez folyamodtak: "minden egyes szarvasmarha kegyen nyilvántartva, mozgását ellenőrzéék, az újszülött borjúkat sem szabad levágni". <sup>2</sup> PHLt. Jelentés. 1963. március 11. \*

1963 tavaszán "... elég sok nehézség volt, mert a kollektívisták nagy része saját termésének kapálásához fogott hozzá, s miután elvégezte azokat, csak azután ment a kollektív gazdaságba dolgozni. Ez oda vezetett, hogy egyes területek elég jól elgyomosodtak ... A pártbizottság irányításával össze voltak hívva az üzemek, intézmények vezetői és feladatokat kaptak, hogy az ottan dolgozó kollektívisták családtagjai kötelezve legyenek, hogy rendszeresen járjanak dolgozni a kollektív gazdasághoz. Ugyanakkor kértük az illető vállalatok és intézmények vezetőit, hogy hassanak oda, hogy a dolgozók is szabadidejükben adjanak segítséget a kapálási munkálatokban." <sup>3</sup> PHLt. Jelentés. 1963. július 2. \*

Késtek a kaszálással is: "... annak oka az volt, hogy a kollektívisták között különböző rémhíreket terjesztettek, hogy sok az állat [!]

s nem tudnak takarmányt adni s ezért nem is kaszálnak. ... pár kaszást a kollektív gazdaság pénzzel fogadott fel." A kapálás és kaszálás késett, a lekaszált füvet sem hordták be idejében, így 15 vagonnyi széna pusztult a mezőn. Ebben az évben jelent meg az első kombájn (arató-cséplőgép) a határban, 400 ha gabonavetésből 58-at aratott le. Ennek ellenére búza hozama alig érte el a 800 kg-os hektáronkénti hozamot. <sup>4</sup> PHLt. Jelentés. 1963 szeptember 5. \* A takarmány hiány miatt csökken a szarvasmarha és juh állomány úgy a kollektívben, mit a gazdák-nál, viszont ennek arányában nőtt a sertések, baromfiak és nyulak száma a háztáji gazdaságokban.

27 gazda vészelté át a kollektivizálást, sorsuk talán még a kollektivistákénál is kegyetlenebb volt. A határ legtávolabbi, leggyengébb területein mértek számukra földeket és részükre továbbra is kötelező volt a beszolgáltatás. Így 1965-ben 2.390 kg húst kellett leadjanak az államnak. <sup>4</sup> PHLt. Jelentés 1965. október 8. \*

FÖLDTERÜLET HÁSZNOSÍTÁSA 1984-1985-BEN:<sup>6</sup>

Szántó	Szőlő	Gyümölcsös	Legelő	Kaszáló	Össz mezőgazdasági terület
h					
759 (1985)	-	-	696	845	2300
757 (1984)	-	-	696	845	2298

ÁLLATÁLLOMÁNY

Szarvasmarhák összesen			Ebből anyaállat				
Terv 1983	Megvalósítva - 1983	%	Terv 1984	Terv 1983	Megvalósítva - 1983	%	Terv 1984
1.110	813	73	1110	680	365	54	450

Juh állomány			Sertés állomány				
Terv 1983	Megvalósítva - 1983	%	Terv 1984	Terv 1983	Megvalósítva - 1983	%	Terv 1984
1200	1158	99	700	-	-	-	20

Juh állomány legelőn			Báránnyok				
Terv 1983	Megvalósítva - 1983	%	Terv 1984	Terv 1983	Megvalósítva - 1983	%	Terv 1984
750	800	106	400	881	828	90,8	752

Fogatok száma 1982-1985 között:

Létező 1982. jan. 1-én	Program az ötéves terv időszakára				Létező 1984. jan. 10-én
	1982	1983	1984	1985	
12	15	19	26	34	4

(Az eloirrt növekedés helyett, 1984. év első napjaira 1/3-ra csökkent a fogatok száma!)



## [Erdélyi Magyar Adatbank]

## FOBB TERMELESI ADATOK 1981-1985 KÖZÖTT

Mutatók	mérték egység	1981			1982			1983			1984		
		T.	m.	+/-	T.	m.	+/-	T.	m.	+/-	T.	m.	+/-
Össztermelés	ezer lej	9983	9753	-230	14118	12308	-1810	16367	12607	-3760	15800	11995	-3805
Összköltségek	ezer lej	5736	5466	-270	6327	7736	+1409	8805	8754	-51	7735	6900	-935
Ártertermelés	ezer lej	7387	7060	-327	10698	8713	-1985	13009	8339	-4670	11614	7953	-3661
Nyeresség, veszteség	ezer lej	478	-1856	2334	33	-2529	2562	171	-2324	2513	297	-2210	-2507
Munkanap	norma szám	60	80	+20	110	100	-10	100	110	+10	120	100	-20
Átlag bér egy munkanapra	lej	46	54,35	+8,35	57,10	59,80	+2,70	60,55	55,55	-5	56,50	50,10	-6,40
Átlag termés, búza + rozs	kg/ha	2300	956	-1344	1900	2325	+425	3000	1930	-1070	2643	1878	-765
Szemcs kukorica	kg/ha	1800	1417	-283	-	-	-	2000	1096	-904	2500	346	-2154
Árpa, sör-árpa	kg/ha	2300	500	-1800	2500	2200	-300	2800	1000	-1800	2400	1650	-750
Cukorrépa	kg/ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Burgonya	kg/ha	12307	3434	-8873	18000	10600	-7400	17640	5181	-12459	18700	4286	-14414
Len	kg/ha	3850	320	-3530	4100	1686	-2414	4400	1140	-3260	4500	2080	-2420
Állami alapba búza	t	313	20	-293	132	74	-58	197	77	-120	170	105	-65
Állami alapba kukorica	t	23	22	-1	-	-	-	36	49	+13	145	35	-110
Állami alapba tej	hl	3459	3165	-294	3550	1780	-1770	4380	3099	-1281	4059	3143	-916
Állami alapba hús	t	38	28,1	-9,9	26	-12,4	-13,6	24,6	24,6	-	30,2	27,2	-3
Állami alapba gyapjú	t	3,4	2,2	-1,2	2,5	2,5	-	3,6	1,8	1,8	3,1	1,6	-1,5
Szarvasmarha összesen	fo	540	641	+101	1100	661	-439	1100	813	-287	1100	1035	-65
Anya tehén	fo	350	350	-	648	365	-283	680	365	-315	450	365	-85
Juh	fo	1900	1459	-441	1200	1318	+118	1200	1198	-2	700	950	-250
Születési arány: szarvasmarha	%	80	80	-	85	60	-25	85	85	-	85	89	+4
Születési arány: juh	%	90	90	-	92	92	-	92	89	-3	92	81	-11
Veszteség: szarvasmarha	fo	22	16	-6	22	18	-4	19	9	-10	32	32	-
Veszteség: juh	fo	101	220	+119	130	161	+31	42	108	+66	90	188	+98

## [Erdélyi Magyar Adatbank]

### ÁTLAG TERMÉSEREDMÉNYEK A NÖVÉNYTERMESZTÉSBN 1978 - 1988 KÖZÖTT (KG/HA)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Búza	1316	1223	1464	760	1527	1445	1471	878	1942	2141	1650
Kukorica	1995	1337	733	1442	1937	1767	991	937	1073	1003	2314
Cukorrépa	17800	23000	24000	19000	26028	19107	15348	15600	26300	23766	21030
Burgonya	5941	8766	3046	3468	8467	5100	4494	7000	12000	10591	1500

### ÁTLAG TERMÉSEREDMÉNYEK A NÖVÉNYTERMESZTÉSBN ÉS AZ ÖSSZTERMELÉS 1985-1987 KÖZÖTT

BÚZA ÉS ROZS								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
110	640	70,4	120	2000	240	58	3052	177

(összt./t = össztermelés tonnában)

OSZI ÁRPA								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
10	400	4	-	-	-	-	-	-

ZAB								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
49	1286	63	231	485	112	60	2317	139

SZEMES KUKORICA								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
75	213	16	95	737	70	50	2060	103

LEN								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
50	240	14	50	600	30	-	-	-

BURGONYA								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
10	5500	55	29	11655	338	15	13400	201

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ZÖLDSEGEK								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
35	2000	70	35	4285	150	-	-	-

SZEMES BORSÓ								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
50	540	27	50	800	40	-	-	-

CIKÓRIA								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t
-	-	-	10	3000	30	5	3000	15

LEN								
1985			1986			1987		
ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t	ha	kg/ha	összt./t

ÖSSZEHASONLÍTÓ TERMELESI EDMÉNYEK

	1984	1985	1986	1987	1988. IX.
Szarvasmarha, összesen	1020	1090	1114	1226	1237
Anyaaállat	366	345	477	510	564
Született borjú	321	304	259	375	369
Születési arány (%)	87	83	75	78	85
Juh, összesen	956	684	660	797	787
Anyajuh	500	482	374	450	385
Született bárány	642	507	386	430	454
Születési arány (%)	86	101	80	114	100
Elhullott sz.marha (fo/%)	17/1,5	31/2,3	26/1,9	48/3,2	50/3,1
Elhullott juh (fo/%)	184/10	147/10	57/5,3	48/4,4	87/6,9
Takarmányozott tehén	294	296	295	385	450
Tej termelés (hl)	4621	3099	4810	6958	6513
Átlag termelés/takarmányozott tehén (l)	1572	1348	1630	1807	1447
Áru tej (hl)	3102	2275	2921	4407	4126

## A NAGY ÁRVIZ

Szovátán a többnapos esőzés 1970. május 12-én érte el maximumát, ezt örökítette meg a Domus História is:

„...Május 9-én agyvérzésben elhunyt Rónai Alajos segédlelkész 12-én temették 31 pap részvételével és nagyszámú halotti gyülekezet részvételével. A vihar és a nagy eső csak temetése alatt szűnt meg rövid időre, de aztán újból esni kezdett olyan tartósan, hogy ha a késő délutáni alkalmatossággal nem utaztak volna el a más vidékről jött papok és hozzátartozók, este már nem mehettek volna el, mivel a zuhogó eső a vasúti hidak megrongálásával, a vasúti közlekedést egy hónapra, az országúton valót pedig napokra megszüntette ... . Templomunk iskola felőli oldala megcsúszott és a fal kívül - belül megrepedezett és sürgős közbelépésre volt szükség, hogy a szép templomot megmentjük. <sup>1</sup> Domus História, 1970\*

A Szováta-vize május 12-ről 13-ra virradólag lépett ki medréből. A veszélyeztetett házakból május 12-én este kezdték kiköltöztetni az embereket. 272 családot helyeztek biztonságba más szováta házaknál, egy család kapott ideiglenes elhelyezést az alsószakadati iskolában. Teljesen tönkre ment 19 épület, 28 pedig 50 - 90%-os károsodást szenvedett. Ebből 14 Szovátán, egy Ilyésmezőben, a többi károsult a sóváradai volt. \*\*PHLt. Szováta, 695-ös iratcsomó, Tájékoztató jelentés az árvíz okozta károkról. \*

Teljesen megsemmisült a következő lakosok családi házai:

Sor-szám	Név	Lakcím	Épület	Megmentett
1.	Megyes Mihály	Vadász u. 3	szoba konyhás	1 m <sup>3</sup> fa
2.	Csapó Antal	József Attila	25 m <sup>2</sup> -es lakás	semmi
3.	Majla Dénes	Akác u.	új befejezetlen téglaház	tető, 10% téгла
4.	László Endre	Mester u. 23	téglaház	semmi



## Részben összeomlott épületek:

Sor- szám	Név	Lakás	Épület	Megmentett épületanyag
1	2	3	4	5
1.	Györfi József	Vadász u. 1	új pirosba lévő konyha	40% téglá
2.	Fülöp Béla	Akác u. 48	faház	épületfa
3.	Szász István	Akác u. 44	elő szoba és fürdő	1000 téglá és alap
4.	Kénesi Lajos	Akác u. 42	konyha téglából	csak az alap
5.	Fülöp József	Akác u. 29	téglaház	800 téglát vitt el a víz
6.	Csiki Gyula	Akác u. 31	befejezetlen téglaház	az épület homlokzatát alappal együtt vitte el a víz
7.	Lukács Márton	Akác u. 33	új téglaház	800 téglát és 3/3m-es alapot vitt el a víz
8.	Bereczki Endre	Tavaszi u. 32	befejezetlen emeletes ház	15.000 téglá s fél hártető
9.	Salat Sándor	Tavaszi u. 34	vályogház	teljes felújítást igényel
10.	Hajdú Sándor	Tavaszi u. 61	régi lakóépület	25%-os kár
11.	Pap András	Tavaszi u. 63	lakóház	20%-os kár

12.	Lukács József	Tavaszi u. 30	tégla és fabáz	20%-os kár
13.	Bokor Mihály	Tavaszi u. 81	fabáz	csak egy szoba maradt meg
14.	Szabó János	Malom u. 1	fabáz	25%-os kár
15.	Pap József	Ilyésmező	fabáz	50%-os kár

<sup>3</sup>PHLt. Szováta 695-ös iratcsomó, Kimutatás azon lakóokról kiknek a házát tönkretette az árvíz \*\*\*

A fenti károsultakon kívül a néptanács 44 szováta megromlított épületben állapított meg 1000-tól 7000 lejig terjedő kárt. Ilyésmezőben 3 épületben, 1000-tól 5000 lejig, a háztartási javakban pedig 59 lakásban 500-tól 6000 lejig terjedő kárt.

Az árhullám levonulása után 225 család költözött vissza otthonába, az iszap kihordása és a lakások fertőtlenítése után. A lakások helyreállításában 22 csapatban szerveződött 186 tagú munkacsoport segített a károsultaknak. Két teljes károsult családot tömbházlakásba költöztettek, 3 család új árvíz-től védett építkezési területet kapott.

Az anyagi kár 18.246 lej értékű:

IF. Szováta	14.602.000 lej
Erdészeti hivatal	152.000 lej
Fogyasztási Szövetkezet	80.000 lej
Munkaszövetkezet	76.000 lej
Fürdővállalat és kezelési Központ	375.000 lej
IMTF.	47.000 lej
Közüzemek	17.000 lej
Villamosművek	11.000 lej
Építkezési tröszt	140.000 lej
Városi Néptanács	947.000 lej
ICEF.	1.800.000 lej
Összesen	18.246.000 lei

Az üzemek ideiglenes leállása 3.000.000 lej kárt okozott. A mezőgazdaságot is komoly károk érték. Elpusztult 19 szarvasmarha, 75 juh, 5 istálló teljesen tönkrement, 13 pedig megrongálódott, 199 ha termőterületet borított el a víz, itt 126 h területen teljesen tönkrement a termőréteg.

Komolyabb károk a következő dülőkben voltak: Abodi, Égettvész, Juhod köze, Észok, Ilyésmezei dülő, Juhod mellett, Meződerék, Földvármege, Szováta vize mellett, Iszujka berke, Ördögát, Kopaci dülő.

Még e hónapban megindult a gyűjtés az árvízkárosultak javára. A város lakói 191.000 lej készpénzt gyűjtöttek össze. A fizetéses alkalmazottak 1970-ben havonta egy napi fizetésüket "ajánlották fel" az árvízkárosultaknak, amiből városi szinten összesen 1.653.000 lej gyűlt össze. Ebből a hatalmas összegből sajnos még 100.000 lejt sem kaptak a rászorultak. Ezt a következő kimutatás igazolja:

Sor- szám	Név	Cím	Kapott összeg		
			lakás újjaépítésre	melléképüle- tek újja- építésre	lakás berendezés
1.	Bereczki Endre	Tavaszi u. 32	17.000	1.500	2.000
2.	Csapó Antal	József Antal	6.000	-	1.500
3.	Megyes Mihály	Vadász u. 3	7.000	-	1.000
4.	Majla Dénes	Akác u. 31/A	16.000	-	1.000
5.	László Endre	Mester u. 23	6.000	3.000	2.000
6.	Lukács József	Tavaszi u. 30	8.000	-	1.000
	ÖSSZESEN:		60.000	4.500	8.500

Szováta áldozatkész lakóseitől, kárt szenvedett polgártársaik megsegítésére begyűjtött összegből 1.000.000 lejrt az utak és hidak rendbetételére fordítottak. Ebből az összegből megjavították a Rózsák útján a híd betonfalát. Ugyan ilyen védőfalakat építenek az alsószakadati iskola valamint a heti piac mellett is. 50 tonna aszfalt felhasználásával újjáépítik az Akác utca útját 300 m hosszúságban. Lengő hidat építettek az Eminescu lakónegyed és a Patak utca között. 160 m hosszúságban kő és betonágyat készítettek a Sósapatoknak (Sósárok-nak).

A begyűjtött pénzüsszegekből 600.000 lejnek a sorsáról kimutatás nem tájékoztat.

Az árvízkárosultak megsegítésére jelentős külföldi segély érkezett. Ezek jó része sajnos különböző állami intézményekhez jutott. Szemszűrásból az árvízkárosultaknak is adtak valamit. Így például 23 család között 40 kg citromot osztottak ki. <sup>4</sup> PHLI. Szováta 667-es iratcsomó, 1-es számú nyilvántartó. \* Az árvízkárosultak számára ruhaneműt is gyűjtöttek.

Az árvízkárosultak elsőbbséget élveztek az épületanyag ellátásában., számukra kiutaltak 52 t cementet, 180.000 téglát, 36.000 cserepet, 100 m<sup>3</sup> fenyőanyagot és 15 m<sup>3</sup> cserefát.

Az árvíz teljesen tönkretette Szováta legrégebbi fürdőjét, a még Veress József által alapított Gérát. Az épületek jó része tönkrement, a megmaradt berendezések pedig mind máig tisztázatlan körülmények között rendre nyomtalanul eltűntek.

Az árvíz következtében leálltak a városban folyó nagyobb építkezések is mivel az építőanyag készleteket az árvízkárosultaknak utaltak ki. Több hónapos késéssel adják át a Fekete - Medve szállót is.

## A LAKOSSÁG ELLÁTÁSA

Az ötvenes évek mélypontja után a lakosság ellátása lassan javult a '60-70-es években, de ez csak átmenetinek bizonyult. A Ceaușescu-rendszer grandomániás céljai megvalósítása érdekében a lakosság kiéheztetését sem tartotta túl nagy árnak.

A város kereskedelmi hálózatát 1960-ban szervezték újjá. Az állami kereskedelem üzleteit kivonták vagy átadták a fogyasztási szövetkezetnek. A fogyasztási szövetkezetnek három termelő és 26 üzlet egysége volt, ebben 92 alkalmazottnak biztosított munkahelyet. Ez a következő évben már 35-re gyarapodott. Egyes ipari termékek eladását mezőgazdasági termékek felvásárlásához kötötték. Így zöldséget, gyümölcsöt, tojást, mézet, takarmányt, gyógynövényt, sajtot és szárnyasokat vesznek át. Megkezdte egy központi, korszerű üzlet építését, ezt 1961-ben adták át. Most már másodszor kísérleteznek a tejeladás bevezetésével a városban, de két hónap alatt alig 315 l tejet és 27 l tejfölt



adnak el, így kénytelenek beszüntetni a kellő piac hiányában. Ugyanakkor a fürdőtelepen minden üzlet állami fennhatóság alá került. A telepi cukrászdában újra megjelent a háború kitörése óta csak hírből ismert babkávét, ezt jó minőségben készítik mert "... megfelelő fekete kávé főző készülékkel rendelkezik".<sup>1</sup> PHLt. Jelentés. 1961. augusztus 12. \*

Enyhültek az ellátási gondok. Marhahúst szinte állandóan lehetett vásárolni, sőt az üzletekben is megjelent a szemes kávé és sosem látott a banán. Azonban továbbra is hiányoztak alapvető élelmiszer-cikkek, mint a kukoricaliszt. "A fürdőtelepen a kukoricaliszt osztása nagyon rossz benyomást gyakorolt, főleg a fürdővendégekre, tekintettel, hogy hosszú sorok vannak és sok verekedés van."<sup>2</sup> PHLt. Jelentés. 1963. november 4. \* A megoldás egyszerű volt a helyi hatalom részéről, többet nem utaltak ki lisztet, hanem csak a lenti üzletekben lehetett sorba állni. Az üzletekben megjelennek a friss zöldségek is, amit a sóváradai és más kollektív gazdaságokból szállítottak. A fogyasztási szövetkezet 1965-ben hat termelőegységet működtetett: malom, szódavíz töltőde, cipésműhely, szücsműhely, festőde és varroda. A Fekete Medve szálloda felépítése előtt helyén a Competrol egysége működött, itt 1964-ben 220.000 l benzint és más terméket forgalmaztak. Ugyanitt 22 féle autóalkatrészt is árusítottak. Megszűntek a petróleum "osztáskor" jellemző állandó sorban állások. Mikor 1970-ben átadják a szállodát már készen volt és működött az éjjel-nappal nyitvatartó PECO benzintöltő állomás.

Az alsószakadati lakosok 1965-ben önkéntes hozzájárulással, saját erejükből építik fel az üzlethelyiséget. A munkákat Ilyés József és Ilyés Teréz tanítók szervezték, akárcsak a kultúrotthon és az iskola bővítése esetében. A Parajdi úton 1968-ban felépült a vegyes üzlet, vele egyszerre egy zöldségüzlet is nyílt, később ezeket az önellátási program meghirdetésekor bezárták.

A Főút és az Eminescu utca sarkán, az új tömbháznegyed mellett 1973-ban épült fel az élelmiszer üzlet is magába foglaló tömbház, amelyet az egykori Petőfi szálló helyére építettek, ennek táncterme a szovétai ifjúság kedvenc bálozó helye volt a két világháború között. A szálloda megszűnése után Majoros-háznak ismerték és kocsma (un. Junger-kocsma) működött benne.

A villamos áramellátási nehézségek már a '70-es évek második felében megkezdődtek a villanyspórlási intézkedésekkel, amelyek előrevetítették a későbbi gondokat, a rendszer teljes gazdasági esődjét. A lakosságot első intézkedésként a közvilágításra fordított energiának 6.000 kWh-val való csökkentése érintette. A közvilágítást csak este 9 óra után kapcsolták be. Harmadára csökkentik az égők számát az intézményekben. A néptanács felrója, hogy a szállodák előtt még világí-

tanak az égők, a gazdák az állatok esti ellátásakor felgyűjtják az udvari égőket, a fűtetlen irodákban villanymelegítőket használnak még. Tekintettel a fürdővendégekre a fürdön még meghagynak néhány világítótestet. <sup>3</sup> PHLt. Jelentés. 1977. október 28. \* Később újabb megszorító intézkedéseket hoznak az elektromos energia és a földgáz használatában: a vendéglőket este 10 órakor zárják, a külföldieket is ellátó egységeket kivéve, ezek éjjelig tarthatnak nyitva. <sup>4</sup> Maros megyei néptanács 157/1980. április 1 sz. határozata. \* Az üzletek nyitvatartását a napfelkelte függvényében határozzák meg. <sup>5</sup> Maros megyei néptanács 221/1980. május 8 sz. határozata. \*

Az '80-as évek Romániájára jellemző élelmiszer hiány jelei már 1978-ban jelentkeztek mikor napokra-hetekre eltűnik az üzletekből az olaj és a cukor. Egyre gyakrabban akadozik az ellátás. Ez a lakosságot felhalmozásra készíti, ami még súlyosabbá teszi az ellátás hiányait. Az üzletek kiürültek, a polcokon, a hűtőszekrényekben jobbra csak savanyúságot vagy olcsó műanyag díszeket lehetett találni. Egyes élelmiszereket csak a szállítás utáni órákban lehetett vásárolni több óras sorban állás után. Legsúlyosabban a kenyér ellátás érintette a városi lakosságot. A gyenge minőségű, barna kenyérért naponta hatalmas sorokat kellett végigállni, a nehézségeket az is tetézte, hogy az állattartó gazdák takarmány hiányában többszöri sorban állással vagy "feketén" kenyeret vásároltak fel állataik számára. A krónikussá vált kenyérhiány miatt 1981-ben elrendelik, hogy minden család naponta csak egy kenyeret vásárolhat. Ugyanabban az évben a néptanács nyolc ha földet utal ki és 1-4 áros parcellákban oszt ki a tömbházlakóknak Jánosmezőben abban a reményben, hogy így enyhíteni tud az ellátási nehézségeken. A korszak nagyobb ünnepein - a Ceaușescu pár januári születésnapja, Május 1, Augusztus 23, December 30 - a néptanács, a helyi vállalatok kétségbeesett erőfeszítéseket tesznek az ellátás pillanatnyi javítására, hústermékek juttatására az üzletekbe. Ezekre a napokra kéri a leszerződött disznók leadását, így két-három alkalommal sikerül minden családnak fél kiló húst juttatni, de ezért is hosszú sorokat kellett kiállni. Szabályozzák a cukor elátlást is, névsorok alapján "osztják az adagot". Minden személynek másfél kilogramm cukrot és fél liter olajat "osztottak" például 1981 szeptemberében.

Végül is a lakosságot magára hagyták, megszületett a döntés lászk el magukat. Ennek nyomán születtek meg az un. önellátási tervek. Minden vállalat termelje meg étkezési számára a szükséges húst. Szováta kilenc intézménye 36,6 t húst kellett előállítson. Egyes vállalatok sertésállománya meghaladta a kollektív gazdaság állományát. Míg a két gazdaság 50-50 disznót tartott, a fürdővállalat tervében 100, a fogyasztási szövetkezet tervében 60, a középiskola tervében 40 állat kötelező tartása szerepelt. Az Államtanács 313/1981 sz. rendeletében

“tudományosan” meghatározza a racionális táplálkozás normáit, de ezeket az élelmiszereket is “helyi erőforrásokból” kellett előállítani. A városi néptanács 1982. január 16-i ülészakán kiderül, hogy “a szovétai termelésből még az MTSZ tagok fejadagja sem jön ki”.<sup>6</sup> A város ellátási terve. PHLt. 1216/1982. 62, 82. \* A “racionális” (!) ellátásból 50,5 t hús is hiányzott. Így megengedték, hogy a tömbház negyedekben is építsenek pajtákat, tartsanak disznót, megjelentek a “disznónegyedek”.

Üzemanyag takarékosági intézkedéseket is bevezetnek. Megjelennek a gázzal üzemeltetett autóbuszok, tetejükön hatalmas tartályokkal. Megritkulnak a távolsági járatok is. A magánkocsi közlekedését csak minden második vasárnap engedélyezik az 5 - 20 l benzindaggal. Vasárnaponként felfüggesztik a helyi és a távolsági járatokat. Ez az intézkedés 1983. szeptember 3-án a tejfeldolgozó üzem munkásainak megmozdulásához vezetett. A folyamatosan dolgozó üzem munkásai nem tudtak eljutni munkahelyeikre.<sup>7</sup> PHLt. Jelentés. 1983. szeptember 3. \* A közszállítás hétköznapokon sem volt zökkenőmentes. Takarékosági okokból “leépítik” a jegyeladói állásokat. Az automata jegykezelő-rendszerrel működő autóbuszokhoz vonaljegyet csak a telepi pénztárnál lehetett vásárolni, így pl. a vasútállomáson buszra ülő vendég biztos áldozatává vált a fizetését részesedésben kapó ellenőrnek.

Az elektromos energia is hiánycikké vált, 1983-ban 60.000 kWh-t utalnak ki a néptanácsnak és az alárendelt intézményeknek, szigorúan megtiltva a kiutalt mennyiség túllépését. Ez a mennyiség is évnegyedenként csökkenő tendenciát mutat: 17.000, 16.000, 14.000 és 13.000 kWh.<sup>8</sup> PHLt. Maros megyei VB 12.959/1982. november 23 sz. átírata. 1267/1984 iratcsomó. \* Az önellátási program magába foglalja az energia önellátást is. Ezért nagy munkaráfordítással kis erőműveket építenek, kettőt a Szováta-patakára Szakadátón és kettőt a Juhodra Ilyésmezőben. Ezek működtetése soha nem volt kifizetődő. Nemcsak a közvilágítás lett egyre szegényesebb, a lakásokban is egyre hosszabb áramszünetek voltak. Egyre többen leszoktak a televízió nézésről azért is mert a rövid műsoridőben csak párt propagandát közvetítettek és az utált vezető házaspárt nézhették csak. Áramkieséskor elromlottak a készülékek, a hűtők ahol a keservesen, sokszor “feketén” “szerzett” élelmiszerek megromlottak. Újra használják világításra a gyeriákat, a petróleum lámpákat.

A főbb élelmiszereket 1985-től újra névsorok, élelmiszerjegyek alapján “osztják”. Az év első felében mindössze háromszor adnak kukoricalisztet, csak a nehéz testi munkát végző erdei munkások kapják meg a fejadagot. Ugyanakkor a város 26 t-val kevesebb húst kapott. Az élelmiszerhiány egyik kiváltó oka az exportra termelés volt, 1989-ben



a tejfeldolgozó üzem 650 t sajtot állított elő, ebből 380-at szállítottak külföldre és a megmaradt sem került a szovétai üzletekbe.

Ekkor már a keresettebb ipari cikkeket - mint a színes televízió, hűtőszekrény, fagyasztóláda, gázkályha, aragáztartály - is csak kiutalásra lehetett kapni. Júliusban az egész város 1 hűtőládát, két színes televíziót és tíz aragázkályhát kapott. Míg kályhát a nyugdíjasok is kaphattak, másához csak a vállalatok jegyzékeiben szereplő alkalmazottak juthattak hozzá. Az üzletek üresen tátonganak, szinte semmit sem lehetett vásárolni, hetente csak egyszer kaphattak friss árut. Ebből csak a csirkecsont és a szójás felvágott került a sorbanállók kosarába. A feldühödött tömeg sokszor egymást taposva birkózott a csirke csontokért. Még a néptanács pánkósütőjét is leállították cukor, liszt és olajhiány miatt.

## EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁS

A városi lakosság egészségügyi ellátásának színvonalát más, hasonló nagyságú városokhoz képest is jelentősen megkönnyítette, hogy az egészségügyi kör mellett fektető és szülőotthon működött, ezt egészítették ki a telepen működő rendelők. A szovétaiak viszonylag könnyen érthették el a marosvásárhelyi egyetemi klinikákat is, ahol ebben az időszakban még túlsúlyban voltak a magyar orvosok.

1960-ban a felnőtt fektetőben még csak 12 ágy volt, amelyben 251 beteget kezeltek, a gyerek fektetőben 5 ágy volt. A városban legtöbben kutakból vagy a Szovéta-vizéből kivezetett Malom-árokából nyerték a háztartásban felhasznált és az ivóvizet. A jódszegény víz következtében állandóak volt a golyvás megbetegedések, ebben az évben is 190 golyvás beteget vettek nyilvántartásba. Mivel a Szovéta-vízébe folyt a telepi kanális (a Malom-árok vízének kivétele alatt) és végig folyt a keskeny völgyön, állandó járványveszélyt jelentett. Évente jegyezték fel tifuszos megbetegedéseket is. A szovétai kis fektető évről-évre gyarapodott, bővült. A fektetőben 1964-ben már 20 felnőtt és 5 gyerekágy volt, amelyek mellett még 3 ágy állt az anyák részére. Nyolc ágy állott a szülő nők rendelkezésére. Évi átlagban 1963-ban a fektetőben 14, a szülőotthonban 4 ágy volt foglalt. <sup>1</sup> PHLt. Jelentés. 1964. január 20. \* A fektetőt 1967. februárjában korhási rangra emelték. A szovétai körzet 3 rendelőjében 3 orvos, 12 középkáder és 15 kiegészítő személy teljesített szolgálatot. A telepi poliklinikán 3 szakrendelő állt a lakosság rendelkezésére: fogászat, röntgen és nőgyógyászat, ez az intézmény biztosította a mentőszolgálatot. Más szakrendelésre az erdőszentgyörgyi poliklinikára küldik a betegeket. 1967-ben 250 születést vezettek le a szülőszeten, ez a szám 1968-ra 319-re nőtt. Szovéta városok kívül ide tartoztak a környező falvak, Nyárádremete és a Hargita megyei Parajd is. Gyakran hoztak be szülő nőket Nyárádmagyarósról Alsó- és



Felsőőfalváról, sőt még Siklódról is. Ezekben az években a szülések számát pozitíven befolyásolta a születés megszakítások számát korlátozó rendelkezés.

A szülészetre 1971-ben 154 beutalás és 131 szülés történt. 169 terhes nőt vettek nyilvántartásba. A fektetőbe 617 beteget utaltak be, a krónikus betegségek közül magas vérnyomást 148, szívbetegséget 85, gyomorfekélyt 69 esetben állapítottak meg. Krónikus gyermekbetegségek közül a leggyakoribb az alultápláltság (!) volt, 27 nyilvántartott esetben. <sup>2</sup> PHLt. Jelentés. 1972. november 17. \*

1972. december 15-ig a szováta egészségügyi körhöz egy felnőtt rendelő, egy gyermekrendelő, két fogászati rendelő és Sóváraddon egy középkáderrel betöltött rendelő tartozott, de már augusztusban az egészségügyi minisztérium decemberi határidővel kettőre emeli a körorok számát. Felemelik az orvosok számát is, 1974 februárjától már nyolc orvos, két gyerekorvos és két fogorvos tevékenykedik a városban. Ez lehetővé teszi, hogy a 20 ágyas fektető és a 10 ágyas szülőotthon mellett újraindítsák a két évig bezárt gyerek fektetőt. <sup>3</sup> PHLt. VB gyűlések. 1974. március 8. \* Ezek a változások azt eredményezték, hogy országos viszonylatban is egészségügyi szempontból Szováta az egyik legjobban ellátott városka volt. Ehhez hozzájárult az is, hogy a fektetőt átveszi a megyei kórház és ezután mit annak kihelyezett részlege működik. A poliklinikán is 1978-ban már öt rendelő működött: belgyógyászat, gyermekgyógyászat, nőgyógyászat röntgen és laboratórium. A betegek ellátását 10 orvos és 27 középkáder végzi. <sup>4</sup> PHLt. Jelentés. 1978. november 17, december 19. \* A kórház felnőtt részlegén 45-re nőtt az ágyak száma, de a szülő nőket Erdőszentgyörgyre irányítják, csak egy szülőszobát tartanak fent sürgősségi esetek számára. A kórház mellett mentőállomás is működött négy mentőautóval és öt gépkocsivezetővel.

## URBANIZÁCIÓ SZOVÁTÁN

Az 1952-ben, városnak nyilvánításának évében Szováta egy jellegzetes székely nagyközség életét élte, amelynek életében a legmélyebb változást a fürdőtelepe hozta, a maga előnyével és árnyoldalaival egyaránt. Tulajdonképpen egy nagyközségből és egy fürdőhelyből tevődött össze a (fürdő)város. Vívezeték-, csatorna hálózat, területének egészét átfogó villanyhálózat nem létezett. Lakói elsősorban mezőgazdasággal és fakitermeléssel foglalkoztak.

Városiasodásra utaló jelek a fürdőtelepen jelentkeztek a századfordulón, mikor bevezették a villanyvilágítást, felépült a szűrőház és a vízvezeték, de ez csak felületesen érintette a község életét. Áldásait elsősorban a fürdővendégek élvezték. Ez a helyzet lényegében csak a hatvanas évek kezdetén változott.

1961-ben területén már 18,5 km utcát világítottak meg 204 égővel. A közvilágítás ha lassan is, de gyarapodott: "Átlag 297 db. égővel és napi 11 órai áramszolgáltatással biztosítottuk a város közvilágítását" - állapítja meg a Néptanács 1965. augusztus 11-én előterjesztett jelentése. Azonban ugyanekkor Szakadáton és Ilyésmezőben még petróleumlámpákkal világítottak. Szakadát villamosítását csak 1966-ban kezdték meg, azonban a teljes befejezésre még a 80-as évekig kellett várni. Tekintettel a fürdőre a Néptanács megszervezte a szemét elszállítását, az utcák tisztántartását, amelyeket naponta separtek és locsoltak, parkjai a nyári szezon ideje alatt mindvégig virágdíszbe voltak. Ezért a Minisztertanács városok közötti versenyén három gépkocsit kapott, de ezek sokáig nem működtek mert a tartományi pénzügyi osztály nem hagyta jóvá a gépkocsivezetői állásokat.

Tovább korszerűsödtek utcái a csatornázás kiterjesztésével. Benebb tették a kerítéseket és járdát építettek a Petőfi Sándor, Kossuth Lajos, Ady Endre, Marx Károly és Május 1 utcákban. Ez egyelőre csak a főutakra terjedt ki. A mellékutak továbbra is nagyon rossz állapotban voltak, karbantartásuk a lakosság vállára nehezedett. Ez jellemezte az Ilyésmezőbe vagy a tanyákra vezető utakat is. <sup>1</sup> PHLT. Jelentés. 1965. november 3. \* A főút aszfaltozása elérte a Tűzoltóság épületét, sőt fél kilométerrel meg is haladta azt. Javul a közlekedés a telep irányába is, 1969-70-ben építik fel a Szováta-vizén az Eminescu utcában átvezető új betonhidat.

A vízvezeték bővítése a város irányába, az új lakótelep felépítése szükségessé tette egy új, nagyobb kapacitású víztelep építését, amelyet 1969-ben adtak át. Kapacitása lehetővé tette a vízvezeték további kiépítését. <sup>2</sup> Vörös Zászló. 1971. március 4. \* Addig a frissvizet szállító vezetékek csak a főutakat követték, ezután mellékutcaikat is ellátnak a jó minőségű ivóvízzel. A Templom, Akác és Vörös Csillag utcákban

épített 1.500 m hosszú vezeték mellett bevezetik a vizet az iskolába is.  
\* PHLt. Jelentés. 1972. január 24. \*

## LAKÁS ÉPÍTKEZÉSEK

Az erőltetett szocialista iparosításhoz kapcsolódott egy nagyméretű lakásépítési program is, ez kétségkívül megoldotta a városokban a lakáskérdést. Faluról városba vándorló, az egyre kilátástalanabb falusi gondok elől városra menekülő, egyik napról a másikra életformát váltó tömegeket tömbházlakások (blokklakások) vártak. Ezzel egy mesterségesen felfokozott szükséglet elégitettek ki. Így történt ez Szovátán is, a bővülő erdőkitermelő és fafeldolgozó vállalatokban, a telepi szolgáltatásokban dolgozók kapnak új lakásokat az épülő új "blokknegyedekben".

A kisállomás mellett 1957-58-ban felépült hat lakrészes tömbház volt az első ilyen jellegű épület Szovátán. Ezt még fa fűtésre tervezték tágas szoba-konyhával, fürdőszobával, kamrával és előszobával, csak hidegvíz-vezetékkel szerelték fel.

Magánépítkezések is mindig voltak, 1961-ben 114 lakásépítési kérelmet jegyeztek be, ebből 112-t hagytak jóvá. Ebben az évben 31 házat építettek fel, így összesen 1.343-re emelkedett a számuk Szovátá területén. A magánépítkezéseket hátráltatja a mész, cserép, nád és kályhacsempe krónikus hiánya. A városban nem volt építőipari anyagokat előállító gyár. Kezdetben csak ún. "cigánytéglát" égettek kis vállalkozók.

Szovátá első 12 lakrészes tömbházának alapját 1962 telén assák ki a Majoros Istvántól kisajátított telken, ez a mai Eminescu-negyed út menti, cseréppel fedett háza. Ez azonban még nem enyhítette a lakáshiányt egy olyan városban, ahol az egyfőre eső lakfelület 4,5 m<sup>2</sup> alatt volt. A néptanács kezelésében lévő 92 épület 375 családnak adott otthont, ezekben az államosított házakban egy lakóra 1 m<sup>2</sup> körüli terület jutott. <sup>1</sup> PHLt.. Jelentés. 1964. március 2. \* Magánépítkezőknek 1963-ban 32 építési terv készült, nagyrészüket Teil András és Klosz Bálint építészek készítették."PHLt.. XIII/1963. 15. o. \*

Ezekben az években Szovátának még nem volt városrendezési terve, ez rányomja bélyegét a város fejlődésére is. Nem alakult ki egy központi tere, amelynek természetes helye a városháza és a mellette lévő utélagazás körül lenne. Ez azt is eredményezte, hogy a lakáshiány ellenére sem adnak ki építkezési engedélyeket a város területén. 18 visszautasított kérelmezőt büntetnek meg és több engedély nélkül felépült magánházat ítélnék 1965-ben lebontásra a hatóságok. Gyökeres változás csak 1966-ban következett be a magánlakás építkezésben. Ezután újra engedélyezték az építkezéseket. Az építkezési anyagok ek-

kor még viszonylag olcsók voltak, a saját kerttel, állatokkal rendelkező munkások és tisztviselők fizetésük nagy részét építkezésekbe fektethették. Olcsó hitelekkel is segítették a lakásépítkezést, 20 éves határidőre adtak kölcsönöket. A RKP KB-nak 26/1966 sz. rendelete szerint csak emeletes házak építését engedélyezik. Ezekben az években jelennek meg a szépen berendezett emeletes házak, amelyeknek méretei meghaladták a család szükségleteit, illetve lakói szükségleteit, akik sokszor csak a konyhát, nyári konyhát esetleg egy szobát laknak. A telekkérések részleges megoldása érdekében ekkor parcelláznak ki 23 házhelyet a Teszlován villa (egykori tulajdonosa Tesloveanu Octavian volt) telkén. <sup>3</sup> PHLt.. Folyamodványok. 1968. 43. \*

Már ekkor egyes állami tulajdonban lévő lakást eladnak a lakóknak, 1968-ban 41 lakást adnak el. Állami tulajdonban 98 épület maradt 267 lakrészsel. <sup>4</sup> PHLt.. Jelentés. 1968. november 10. \*

Az Eminescu lakótelep kiépítése az egykori Majoros kertben 1969-ben kezdődött meg. Ebben az évben egy 16 lakrészes cseréppel fedett és egy 40 lakrészes lapos fedelű tömbház épült fel, <sup>5</sup> PHLt.. Jelentés. 1969. július 16. \* majd 1970 első hat hónapjában 80 lakrészt fejnek be. 1972-ben már eladásra is építenek két tömbházat, mellettük egy jóval szerényebb kivitelezésű 30 lakrészes is épül. Elkészítik az első hőközpontot is, ezután eltűnnek a fásszínek. 1972-ben 30 családi ház épült, ebből csak 19-nek volt engedélye. Az építkezők számára telkeket mérnek ki a Parajdi úton, parcellázzák a Tölgyfa és a Csendes utcát.

Ceașescu hírhedt falurombolási terve már ekkor elkezdődik, kezdetben 25 éves terv készül Szovátán is, 2000-ig a Szovátához tartozó három kisebb település el kellett volna tűnjön. Az 562 telkes Szakadát 120 családját az Állomás utcába és a Parajdi útra kellett volna költöztetni. Ilyésmező felszámolása hét szakaszban, 1976-1981 között és 2000 fejeződött volna be. A települést a Május 1, November 7, Sebes és Vörös Hadsereg utcákba kellett volna áttelepíteni. Kopactanya 61 gazdaságában élő 276 személyt a Hosszú utcába tervezték átköltöztetni. <sup>6</sup> PHLt.. VB hosszúlejárati terve a lakosság fokozatos átköltöztetéséről. 1975. október 1. \* A helyi néptanács vezetői felismerték a tervek kivitelezésének lehetetlenségét, a benne rejlő nagy társadalmi feszültségeket és az első évekre a peremtelepülések lakosságának természetes fogyásával megegyező számokat tervszerűsítettek. A tulajdonképpeni falurombolást, a maradék lakosság erőszakos átköltöztetését csak a távoli ezredfordulóra tervezték. A kis falvak, tanyák lakosságát azok az intézkedések érintették a legjobban, amelyek megtöltötték az építkezést, a házak, utak javítását, megszüntették a szolgáltatásokat.



A '70-es években is tovább folyt a tömbházak építése. 1975-77 között 180 lakrész épült a városban, ezek mellett 66 magánház is elkészült. Ezekbe összesen 250 család költözhetett be. A magánházak kizárólagos fűtőanyaga a fa volt, 1976-tól a tüzelőanyag lerakatkánál kötelező módon kőszén is utaltak ki a vásárlóknak. Mivel azok nem rendelkeztek olyan kályhákkal, amelyekben ezt el is lehetett volna égetni, a szén így rendszerint kifizették, de nem szállították el. <sup>7</sup> PHLt.. Jelentés. 1976. december 7. \*

Újabb rendelkezések szerint 1978-tól a szovátai magánházak legkevesebb kétemeletesek (három szintesek) kellett legyenek. Az építkezők ingyenes títusterveket kapnak, de az építkezési kedv már megcsappant, csak 8-an folyamodnak engedélyért, 55 lakós kért javítási engedélyt. Vass Józsefet 10.000 lejre büntették mert nem épített emeletet. Nagy János 5.000 lejes büntetést kapott mert házának vályogfalát téglára cserélte ki, de egy engedély nélküli kempingház építésért csak 1.000 lej büntetés járt. Ebben az évben 20 lakrész épült állami alapból, 48 lakrészt eladásra építettek az Eminescu negyedben. A negyed mellett szabályozzák Szováta-patak medrét, 600 m hosszú vasbeton védőfalat építenek. <sup>8</sup> PHLt.. Jelentés. 1978. szeptember 22: \* A következő évben 68 tömbházlakást építenek, ebből 20-at állami alapból, ugyanakkor befejeznek 12 magánházat is.

Szováta második nagy lakónegyedének építése 1979-ben kezdődik meg, Grivicának nevezik el, mai neve Petőfi Sándor. Ezután az előre gyártott elemek alkalmazása gyorsabbá tette az építkezést, azonban az új lakások minősége egyre gyengébbé vált. 1980-ban 215 lakrészt építettek. A viszonylag sok építkezés lakásbőséget teremtett, így az E tömbház 3- és 4-es lépcsőházában a földszinti erkély nélküli lakrészekre nem került vevő. Közel egy éven át lakatlanul álltak, míg a megyei néptanács külön rendeletével sokgyermekes családoknak utalják ki állami lakásként. <sup>9</sup> Maros megyei Néptanács 476/1980. október 22-i Határozata. \*

A Grivica lakónegyed bővítésével 1980 őszen és telén lebontásra kerülnek a városházával szembeni magánházak. <sup>10</sup> PHLt.. Jelentés 1980. december 19. \* Ebben az évben lebontanak két épületet olyan területen, amely nem tartozott a belterülethez. Szovátán 8 építkezési engedélyt és Ilyésmezőben egyet adnak ki.

1981-ben már csak alig ötvenet építenek, amelyből 20 került eladásra, 92 építési engedélyt adnak ki két és háromszintes házak építésére.

A krónikus energiahány, az erőltetett energiasporlás következtében újratervezik a tömbházakat. Az 1983-tól épülőket már nem kapcsolják rá a központi fűtésre, a lakásokat fafűtésre tervezik. Ennek ellenére igen keresettek voltak a külsőre tetszetős, kényelmes, lépcsőhá-

zanként csak hat lakrészes kis tömbházak. Ezekből épült fel a Grivița - mai Petőfi Sándor - negyed egyrésze és a Virág negyed. Tervbe vették 1985-ben egy új kultúrközpont építését is, amelyre egy külön számlán már 736.224 lejt össze is gyűjtöttek, de a munkákhoz hozzá sem fogtak. 1986 januárjáig 1.290 lakrészt építettek fel a városban, ebből 583 volt az Eminescu és 521 a Grivița negyedben. Állami tulajdonban 726 lakrész volt, ebből 182 volt egyszobás és 72 fafűtéses.

Szováta harmadik lakónegyedének, a Virágnegyed építéséhez 1986-ban fognak hozzá, az első 24 lakrészes tömbháznak első lépcsőházát május 1-én adják át. Ugyanekkor 6 magánház építését fejezik be, kettőt Szováta, hármát Ilyésmezőben (!), egyet pedig Sóváraddon. A tömbházlakások száma ekkor már megközelíti a magánlakások számát, a 2.760 lakásból már 1986 volt tömbházban. Előirányozzák a magánházak számának lecsökkentését 605-re, a lakosság 7/8-át blokkba akarják kényszeríteni. <sup>11</sup> PHLt.. Jelentés. 1987. május 29. \*

1988-89-ben építik fel Szováta negyedik, utolsó tömbháznegyedét, a Függelenség negyedét, ennek érdekében nyolc magánházat sajtátítanak ki. <sup>12</sup> PHLt.. 1.327/1988. VB gyűlések jegyzőkönyvei. 8. \* Végül is Szováta hajdani faluközpontjában összesen 13 magánházat bontanak le, lakóikat (Ágoston Jusztina, Ágoston Zoltán, Gagy Endre, Blénessy Berta, Domokos József, Bíró Gábor, Deák Irma, Lőrinczi András, Fülöp Mária, Jakab János, ifj. Jakab János, Csortán János, Treznai Alexandru) blokklakásba kényszerítve.

Az 1975-ben kidolgozott falurombolási tervből Szováta gyakorlatilag nem sok valósult meg. A lebontott házak aránya elenyésző volt, igaz ez lakóikat nagyon súlyosan érintette. Új házak építésére is adnak engedélyt a megsemmisítésre ítélt településeken. Azonban 1988-ban "aktualizálják" a tervet. Országos szinten felére akarják csökkenteni a falvak számát, 12.890 falut akarnak felszámolni. Szováta városban is 45%-al kívánják csökkenteni a beépített területet. Tervbe veszik Ilyésmező azonnali lebontását és lakóinak beköltöztetését. <sup>13</sup> PHLt.. Jelentés a városrendezési tevékenységről. 1.328/1988. 2. \*

## ISKOLÁK

Az 1963/64-es tanévtől létrejött az addigi négy osztályos román tagozat V. osztálya. Addig a negyedik osztály végzettjei Erdőszentgyörgyön folytatták tanulmányaikat. Az első V. osztály 22 tanulóval indult, ezeknek több mint fele a jobb érvényesülés reményében román tagozatra íratott magyar anyanyelvű gyerek volt. Osztályfőnöke Maria Danciu román tanár volt. Beíratott tanulók nevei: Ádám Angéla, Birta Károly, Cîmpeanu Ioan Vasile, Cociș Mariana, Gáll Georgeta, Kedves András, Kinda Péter, Kovács Erzsébet, Köllő Béla, Matei Vasile, Matei Viorica, Mcgyes Sándor, Mureșan

Laurențiu, Nagy Julianna, Nikulics Eszter, Polgár Sándor József, Pop Maria, Treznai Daciana-Livia, Tóth Berta, Vadász Károly, Vass Hajnal. <sup>1</sup> Ady Endre Középiskola. 1963/64. tanév. Osztálynapló V. A. osztály. \* A középiskola és a felsőszakadati iskola román tagozatára 1966-ban már 124 tanuló iratkozott be.

A szovátai iskolák mindvégig tanterem hiánnyal küzdöttek. 1967 őszén a tanteremhiány enyhítésére a telepi iskola épületében, a Sándor János villában egy nyitott terasz beépítésével egy újabb tantermet hozott létre Fekete Árpád igazgató, amely a szülők, a tanerők és a tanulók közös munkájával készült el. Szeptember 15-én adták át a középiskola étkezdéjét és konyháját.

Az épülő blokknegyedek mellett, a Főút és az Eminescu utca kereszteződése mellett készült el 1971-ben a nyolctantermes, kétszintes új általános iskola. Építését szükségessé tette az új negyed nagy gyereklétszáma, amit az is súlyosabbá tett, hogy a telepről leköltöztették a lakókat. A telepi iskola 174 tanulója és tantestülete költözött le a város első önálló általános iskolájába. Már a leköltözés évében szüknek bizonyult az új épület is, ezért tanteremmé alakították át a tanárinak, az orvosi rendelőnek és a könyvtárnak szánt helységeket. Az új iskola első igazgatója aki az áttelepülés és a berendezkedés munkájának rányitója Fekete Árpád történelemtanár volt. A következő évtől a IX. osztály indításával már többmint 500 tanuló volt beiskolázva. Minden iskolába bevezették a műhelygyakorlatot, a 8 iskolaműhelyben 805 tanuló nyert kiképzést 1977-ben. A középiskolának bútorasztalos, lakatos, könyvkötészeti és szabásmunka-háztartási műhelye volt. A városban 4 iskolai laboratórium működött, 3 a reáliskolában - fizika, kémia és biológia, fizika-kémia laboratórium az 1-es számú általános iskolában.

1972-ben 12 szovátai érettségizett jelentkezett egyetemi felvételi-re, sikeresen felvételizett 6. A VIII osztályt végzettek közül középiskolába felvételizett 30, szakközépiskolába 2, szakiskolába 39 tanuló, 34-en szakképesítésbe részesültek.

Pionírházat is létesítettek 1973-ban, ebben 10 technikai kör működött 22 csoporttal, 336 tanulóval. A tehetségesebb, technikai érdeklődésű gyerekek rádió, elektromosság, repülő- és hajómodellezés, karting, fafaragászat, fotó és könyvkötészeti körre járhattak. Goldstein Heinrich 120 mm-es Newton rendszerű távcsövet adományoz a Pionírháznak. Csortán János karbantartó szakmunkás irányításával a tanulók és az esti tagozat diákjai kis kupolát építenek számára, a csillagvizsgálót 1979. november 27-én avatták fel. <sup>2</sup> Demeter József: Csillagvizsgáló Szovátán. Vörös Zászló. 1979. november 29. \* A csillagászati kör 11 évig működött Józsa András fizika-kémia szakos tanár vezetésével.



Évről-évre megismétlődtek a hulladékgyűjtési "akciók". 1976-ban az I - VIII. osztályos tanulók számára 200 kg rongy, 680 kg papír és 5.000 kg ócskavas mellett 800 literes üveg gyűjtése volt a "terv".

Folyamatosan sülyedt az oktatás minősége, amelyhez elsősorban a tanításban is alkalmazott "tervszerűsítés" járult hozzá. Szigorúan számon kéri, gyűléseken nyilvánosan megszegyenítik a "bukató" tanárokat, arra hivatkozva, hogy csakis ők lehetnek hibásak ha a tanulók nem sajátítják el a tananyagot. A felhíguló, "tömegtermelésre" berendezkedő iskolákban háttérbe szorul a minőségi oktató-nevelő munka. Az 1977-es tanévben az átmenő tanulók részaránya eléri a 91%-ot, ugyanez az I - IV osztályban 99,45%. Így ekkor már olyan tanulók is bekerültek a középiskolába, sőt érettségi vizsgát is tettek, akiknek alapvető hiányosságaik voltak az írás-, olvasás-, számolásban.

A középiskolát és általános iskolai osztályokat 1978-ban szétválasztják. A középiskola a Faipari és Környezetvédelmi minisztérium hatáskörébe került, az alsóbb osztályaiból létrejön a 2-es sz. általános iskola a régi katolikus iskola épületében.

Szováta alapításának 400. évfordulóját<sup>3</sup> az akkori városvezetőség nem ünnepelte meg, ennek ellenére Fekete Árpád tanár osztályunknepséget rendezett. A korabeli sajtóban jelentek meg kisebb megemlékezések. Tófalvi Zoltán újságíró, aki Szováta végzte középiskolai tanulmányait felméri egykori iskolája eredményeit. Ezek szerint 1950-1980 között "... Szovátról 71 tanár, 6 újságíró, 27 orvos és gyógyszerész, 94 mérnök és almérnök, 15 más főiskolát végzett került ki." <sup>4</sup> Tófalvi Zoltán: Szováta 400 éves. Utunk. 1980. szeptember 26. \*

Az első bekecsi csillagtúrát, a Bekecs körüli települések iskoláinak találkozóját a szabad természetben 1975-ben szervezik meg első ízben. Kezdeményezői Madarász Antal székelyvajai, Török Mihály és Csortán Márton szováta tanárok voltak. A Bekecs tetőn közel 2.000 gyerek gyűlt össze és ismerkedtek egymással, a helytörténet, néphagyományok és a helyi művelődéstörténet nagyjaival, eseményeivel, olyan ismereteket szerezhettek, amelyeket régen száműzött a hivatalos tananyag. Népdalok tanulásával, játékokkal lett teljessé a nap. Meglátogatták a világháborús emlékművet. A találkozótak nem tiltották be, de a megyei Pionírtanács a '80-as évek végéfelé bevette a programjába és ezzel elvesztette eleven, spontán jellegét.

Szováta nagy népszerűségnek örvendtek az un. pionír expedíciók. A tanulók megismerkedhettek a Székelyföld és a szórványvidékek magyarságának életével, történetével és néprajzával. Ez is pótolta a tananyagból száműzött nemzetiségétörténetet, Erdély történetét. Eljutottak Torockóra, az Aranyos- és a Jád-völgyébe, a Bánságba és a Parciumba, Kalotaszegre, Máramarosba, a Barcaságba, A Homoródok vidékére. Sőt még a csángó-földre is eljutottak.



Ekkorra a középiskolában már csak mutatóban maradt egy-egy magyar osztály. A zömében magyar nemzetiségű tanulók csak román osztályokba járhattak. Magyarul nem tudó román nemzetiségű tanárokat neveznek ki, akik csak románul tanítanak, annak ellenére, hogy nem tudnak kommunikálni tanítványaikkal.

## EGYHÁZAK SORSA A DIKTATÚRA ÉVEIBEN

Két évi munka után, 1973. szeptemberében fejezik be a római katolikus templomon az árvíz után kezdett javítási munkákat. "A templom újjászentelése szeptember 30-án volt, melyre felkérték Gurzó P. Anaklét atyát, a gyulafehérvári Papnevelde spirituálisát." <sup>1</sup> Domus História. 1973. \*

Egyházi vagyon mentése még ezekben az években is folyt. A katolikus egyház 1974-ben, 95.000 lejért visszavásárolja az államosított kántori lakást, amit per útján már visszanyertek, de újra államosították. A lakást Lukács András kántor nevében vásárolják vissza, mert csak a lakó mint személy vásárolhatta meg lakását. A hivatalos átírásakor a városi néptanács feltételül szabja a fürdőtelepi alsó parkoló területének átadását.

Szovátáról is kerültek ki teológiát végző ifjak, "Lukács János újmisé, Lukács András kántornak fia, folyó év június 30-án délelőtt 11 órai kezdettel mutatta be első szentmiséjét a szovátai templomban." \* Domus História. 1974. \*

Török Mihály esperes plébános, aki a szovátai egyházközség történetének talán legnehezebb éveiben szolgált, 1978. március 25-én vonult nyugdíjba 42 évi szolgálat után. Két év múlva 1980. június 12-én halt meg.

Helyére 1978. március 28-án nevezik ki a Oláh Domokos Kézdiszetivány-laborfalvi plébánost. Nevéhez fűződik a környékbéli kis falvak katolikus templomainak felépítése.

"Emlékszem 1980-81-ben Ilyésmezőn a saját szakállunkra építettünk fel egy új templomot. Az akkori néptanács büntetése nem is késett. Sőt kétszer büntettek. Egyszer a terület tulajdonosát és azután az egyházat. De a templom maradt és ez volt a lényeg. 1982-83-ban a szakadati kistemplomot bővítettük. Akkor sem maradt tétlen az államhatalom. A következő évben 1984-ben a tyúkászhegyi Szent Kereszt kápolna renoválásáért folyósítottuk a pénzt büntetésképpen. Akkoriban, ahogy sem akarták jóváhagyni, hogy itt Szovátán, a fürdőtelepen a Kápolna gondozójának lakást építsünk. Felépítettük, meg is büntették az egyházat és építőmestert egyaránt." - emlékezik vissza Oláh Domo-

kos plébános. <sup>3</sup> Megújulóban a szovátai katolikus templom. Népújság. 1994. október 26. \*

A katolikus templommal szembe új plébánia épült. "Az új plébániát 1986-1988 között építettük. 1979-ben kértük az akkori minisztériumi engedélyt. A felekezeti osztály azonban csak 1985-ben adta meg azt. Ennek ellenére mindenképpen elismerés jár az akkori néptanács elnökének, mert már 1979-ben elvi beleegyezését adta. Az egyházközség szívégyének tartotta a plébánia felépítését. Szerencsére akadt egy szív-lélek ember is, Gálfalvi Csaba személyében, aki az építkezés műszaki kivitelezését vezette. Valóban önzetlenül dolgozott." <sup>4</sup> uo. \*

A marosvásárhelyi Kiss Elek 1983-ban önti a fürdőtelepi kápolna 131 kg-os harangját. Felirata: KISS ELEK 1983.

Teljesen újjáépítik az ilyésmezei Szent Péter és Pál apostoloknak szentelt görög katolikus, majd 1948-tól ortodox templomot. Az építkezést Hojda Mircea pap szervezte meg, a kiadásokhoz hozzájárult a falu minden lakosa, felekezeti különbség nélkül. <sup>5</sup> Hojda Mircea szóbeli közlése. \*

## 1989. ÉVI ESEMÉNYEK

A változásokat hozó decemberi eseményekről Szovátán is csak suttogva lehetett beszélni, aki csak tehetett a külföldi rádióadókat hallgatta. "A temesvári tömegmészárlásokról, a Tökés László elhurcolásáról a Kossuth - rádióból értesültem, mint más, rendszeresen. Ebben az időben a szovátai néptáncosokat irányítottam. Egy soron következő próbáról azzal küldtem haza a tánckart, hogy akkor Temesváron gyilkolják az embereket, mi nem táncolhatunk.

Egy Temesváron tanuló egyetemista lánnyal (szovátai) utaztam valamikor 17 és 22-c között Vásárhelyről, aki elmondta, hogy mindaz amit a rádió és mások mondanak igaz, mert ő átélte. Azt is elmondta, hogy egy adott pillanatban az egyetemi bentlakásokat is lőtték. A bejáratoknál vagy az ablakoknál ha mozgást vélték, gépfegyverrel lőtték. Szemtanúja volt társai halálának.<sup>1</sup> (Tóth Ferenc 1953, Írásos visszaemlékezései).

December "... 18-án 10 órakor felhívtam Temesváron lakó nővéremet ... . Mondta, hogy fojradalom van." (Kristóf Ildikó, 1952, szóbeli közlése).

Városunk pártbizottsága, mintha mi sem történt volna, végezte tevékenységét. A néptanács VB-jének december 17-i gyűlésére a következő napirendi pontokat jelölték ki:

1. Jelentés az állategészségügyi kör tevékenységéről.
2. Jelentés a néptanács határozatainak végrehajtásáról.
3. Tájékoztató jelentés a helyi költségvetés negyedik negyedévi végrehajtásáról." <sup>3</sup>(PHLt. Szováta, VB, 1989 december 19-i üléséről, 1 oldal.)

A temesvári eseményeket sokáig nem lehetett titokban tartani Ceaușescu megszakítja iráni látogatását 20-án rádió és TV nyilatkozatot tesz elítélve a temesvári "terrorista vandál cselekedeteket. A következő nap az ország nagy városaiban, így megyeközpontokban is tömegmegmozdulásokra kerül sor. A hatalom a tömegbe lövet. "Ma már mindenki tudja a december 21-én este 22-23 óra közötti tömegtüntetés áldozatainak számát: 6 halott, 132 sebesült" <sup>4</sup>(Király Károly, Nyílt kártyákkal, Nap kiadó, 1995, 140. oldal).

Ezekben a napokban a kommunista diktatúra is megpróbál ellengyűléseket szervezni. Az erővel összeterejt emberek előtt gyakran becsületes embereket is hűségnyilatkozat tételre kényszerít.

December 22-én reggel már többen is tudomást szereztek a marosvásárhelyi eseményekről. Aki csak tehette a bekapcsolt rádiókészülékek köré telepedett.

"22-e délelőtti rádióhírekből tudtam a gyülekezési tilalomról, a Milea tábornok "öngyilkosságáról" " <sup>1</sup>

Délben a bukaresti forradalmárok elfoglalják a televízió épületét és működésbe hozzák az adót. Ezt a rádió is közli. Szóvátán is több száz készüléket kapcsoltak be. Az emberek sírva ölelkeznek össze barátaikkal, szomszédaiikkal és közlik a nagy irt: Ceaușescu elmenekülését, a kommunista diktatúra végét. Egy páran sápadt arccal fogadják a hírt. "Délelőtt Șuteu Traian, Neag Rodica, Eugenia Popovici nézték az adást a párttitkári irodában. Mi is néztük a szolgálatos irodában a fekete-fehért. Mikor megfutamodott Ceaușescu, a folyóson szembetalálkoztam a párttitkárnővel, aki csalódottan, megijedtnek látszott. Mindjárt el is hagyta a néptanács épületét. " <sup>2</sup>

A rádió és TV többször is felszólítja a népet, hogy szerte az országban gyülekezzenek a néptanácsok előtt.

"Miután a Kossuth rádióból és a román TV-ből értesültem az eseményekről, lementem a néptanácshoz."

"Fél egykor mindenki a TV előtt volt. A pincérek kiáltozták: «elment az öreg, megszökött az öreg»."

A néptanács előtt gyülekező párszáz ember eufórikus hangulatban volt. Boldogan kacagtak, nevettek. „Szabadok vagyunk!” kiáltozták. Ismeretlenek csókolták meg egymást. A párttitkárnőn kívül a város vezetői még az épületben voltak. Valószínű, hogy még nem fogták fel az események súlyát. Arra számítottak, hogy Ceaușescu távozása után, minden marad a régiben és ők is beosztásaikban. Ezzel magyarázható, hogy mikor kinyílt a könyvelőségi iroda ablaka, az első aki a néphez szólt, Șuteu Traian párttitkár volt.

"Mikor odaérkeztem, akkor már beszélt Șuteu az ablaknál. Körülbelül ezeket mondta: Ceaușescu elfutott, összeülünk mindnyájan és

új vezetőséget választunk. Ne essen pánikba senki, ne törjünk, ne zúzunk.

A boldog tömeg a volt elnök megjelenését döbönt csenddel és duhós közbekiáltásokkal fogadta. Az emberek megrohanták az épületet.” Ezután jöttek be az emberek B. Magdi akinek a házát lebontották kiabált és Şuteu fejbe akarta ütni. Ekkor mondtam a város volt vezetőinek, hogy itt nincs mit üljenek, mert veszélyben vannak. Egyre több ember özönlött az épületbe, Şuteu és társai a hátsó kapun elmentek. Egyedül maradtam a néptanács alkalmazottai közül.”<sup>2</sup>

A betóduló tömeg egy része a pártdokumentumokat, Ceauşescu képeket keresett és dobálta ki az ablakon az utcán gyújtott máglyákra. Többen kiknek házuk az új városrendezési terv értelmében az elkövetkezendő években lebontásra került volna, az építkezésre vonatkozó dokumentumokat akarta elégetni. “Az emberek miközben a Ceauşescu képeket, könyveket hordták ki az utcán égő máglyákra, a folyosó ablakait kitorétk.” „A rongálások a folyosó elején kezdődtek és így haladt irodáról-irodára.” „Főleg a pártdokumentumokat keresték. A Függelenség negyed városrendezési tervét kutatták, akiknek házát lebontották, vagy lebontásra kizemelték. A dokumentációs termet dúlták fel. Şuteu irodájában a telefont és a televízió készüléket törték össze. Bevették a szekrények üvegeit, kidobálva a Ceauşescu könyveket.” Hasonló pusztítást végeztek a párttitkár helyettesítő irodájában is, összetörve az itt lévő Unitra és Kaszhan magnetofonokat.

Az épületbe bejutó józanabb emberek igyekeztek meggátolni az esztelen pusztítást, “Fekete Árpáddal mentünk végig a folyosón. Figyelmeztettük a népet, hogy hivatalos iratokat ne égessenek, mert abból meg kell írni a történelmet.”<sup>3</sup> „Igyekeztem azokat az iródákat védeni, ahol voltak az anyakönyvi papírok, munkakönyvek, fizetési papírok. A polgárvédelmi irodában a szekrények le voltak pecsételve. Ezeket feltörve a tömeg “secret” (titkos) jelzésű iratokat kapott. Minden iratot elégettek.”<sup>2</sup>

Az általános káoszban ebben a perceiben a város szekuparancsnoka, akinek addig sikerült észrevétlennek maradni a tömegben, kiállt a néptanács lépcsőjére beszélni, azonban még az első szakavakig sem jutott el “mikor Lupşa beszélni kezdett egy férfi hátulról, egy összetört képráma darabba, fejbe ütötte.”<sup>2</sup> Ahogy Lupşa felállt rögtön kapott egy ütést. Két férfi megfogta és az égő tűzön keresztül az autójához menekítette. A néptanács előtti parkolóban állt a kocsija. Beüléskor egy férfi egy rúddal fejbe akarta ütni. Én eléje álltam és így nem sikerült megütnie. Hátramenetbe kapcsolva autóját a tömbházak szűk utcáiban egéruat nyert.”<sup>2</sup> Egy magyar családhoz menekült, és még aznap éjszaka a Nyárárdmenté felé Marosvásárhelyre viszik és átadják a



hatóságoknak. Megszabadulva a közvetlen életveszélytől” ... sírt mint a záporosó «senki sem segített rajtam, magyarok kellett segítsenek.»

A szekuritáté parancsnok menekülése után “a tömeg végül azt döntötte, hogy rendet csinál” (T.F.) “... elindult az Eminescu lakónegyed irányába. Az esemény mind nagyobb méreteket öltött ... . Széltűzták a Lupsa, Rusu, Fiscuteanu, Şuteu és Popovici lakásokat.” (B.V.) A Şuteu házánál (Erdős Béla lakása) kezdték ... . A Popovici porta következett, majd a Lupsaé és utoljára a Rusu rendőre. (Közben Fiscuteanu rendőr tömbházlakását dúlták fel.)

Később a román sajtó a szovátai eseményeket román ellenes pogromként próbálta beállítani, mivel a feldúlt házak lakói mind román nemzetiségűek voltak. A valóság az, hogy a tömeg nem nemzetiség szerint kereste a vétkeseket, hanem a Ceausescu rendszer exponáltabb képviselőivel próbált leszámolni. Az “aranykorszak” káderpolitikájának megfelelően a 90%-ban magyar lakta Szovátán a vezető politikai beosztásokat szinte mind román nemzetiségűek töltötték be. A fő bizonyíték arra, hogy ez a több, szempontból is elítélendő cselekedet nem volt románellenes az, hogy Şuteu Traian városi párttitkár házának feldúlásakor semmi bántódásuk nem esett a közvetlen szomszédságban lakó négy román családnak.

Nemcsak az azonnali bosszú hívei gyülekeztek a néptanácsnál, hanem a város jövőéért aggódó, a “tömeg” előtt tekintéllyel bíró, a dúlásokat megakadályozni tudó ideiglenes városvezetőség megválasztásában.” A néptanács épületéből az ablakon át próbáltak a tömeghez beszélni: Elekes Béla, Fekete Ödön. Végül egy alezredes szólt, akit Vársárhelyről kuldtek ki néhány sorkatonával. Rá hallgatott a tömeg. Később a három felekezeti papjai beszéltek a tömeghez, ami közös imával fejeződött be.”

A város tekintélyesebb polgárai a néptanács épületében megpróbálták egy ideiglenes vezetőséget választani. Erre vonatkozólag egyeztető előbeszélgetések folytak a technikai osztály és a párttitkár irodájában. Az első vezetőválasztási próbálkozásra, amit másnap több hasonló követett, a néptanács nagytermében került sor. Vorovenciu alezredes vezetésével. “Estére szintén összegyűlt a tömeg a tanács előtt és a munkásör tiszt kezdeményezésére a gyűlésterembe mentünk megszervezni a város új vezetését. Elcinte egyedül elnökölt (Vorovenciu) és felszólított, hogy aki úgy érzi vállaljon szerepet és menjen ki az asztalhoz. Elsőként mentem buzdítva az ismerőseimet is.”

“Amikor már sötétedni kezdett órjáratokat szerveztünk, hogy a város kényesebb pontjait meg lehessen védeni ... . Az elnöki szobában megpróbáltunk egy ideiglenes tanácsot létrehozni ... .

Megszervezik a vállalatok, intézmények őrségét. “Bokor Jenő, Márton Levente és Fazakas Gábor a szekuritáté épületében teljesítetek szolgálatot. Egész éjszaka járőröztünk.”

“Másnap 23-án reggel, miután a szolgálatunk lejárt, rövid pihenés után visszamentünk a tanácshoz, hogy ami este elmaradt, vagyis a vezetőválasztás megtörténjen.”

Az események első ránkmaradt dokumentuma 1989 december 23-án készült. Az ekkor felvett jegyzőkönyv szerint elsőnek Bokor Jenő kért szót, aki tájékoztatta az egybegyűlteket az éjszaka során törtétekről. Ezután Engi Albert megteszi az első javaslatot a Nemzeti Megmentési Front városi bizottságába. Az első listára 17 személy neve kerül fel, amiből 11-et meg is választanak, majd a lista legalább háromszor változik személycserékkel vagy új nevek megjelenésével.

23-án történt meg a városi rendőrség fegyvereinek hivatalos átadása a megyei Megmentési Front parancsnokságának telefonutasítása alapján. (Jegyzőkönyv, 1989 december 23). Még a hivatalos átadás előtt a helyi megmentési front két képviselője járt a Milícia épületében. “Először Mátyás Endre és Bokor Jenő szekrényébe tetette és lezárta a milicisták fegyvereit. Utána felmentünk az ezredessel és lepecsételtük a szekrényeket.”

A hivatalos jegyzőkönyv szerint Vorovenciu Ioan alezredes, a volt hazafias gárdából létesített gárda parancsnokával, Csortán Imrével veszik át a milícia épületében talált fegyvereket és lőszert.<sup>6</sup>

1989 december 24-én megjelenik a városi hirdető tábláján az új vezetőség első felszólítása Szováta város lakosságához. A tízpontos falragasz megjelenése, ami egyben az új rend «megszilárdítását» jelentette Szovátaán, első pontja így hangzott: “Megalakult a Nemzeti Megmentési Front Városi Bizottsága, amelynek 21 tagja van, elnöke Gál Ferenc, alelnök Engi Albert. Az új tanács a «szabadválasztások» megszervezéséig marad funkciójában.”